

ΤΟ ΓΝΩΣΕΟΛΟΓΙΚΟΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΕΙΣ ΤΟΝ «ΘΕΑΙΤΗΤΟΝ» ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ *)

Υ Π Ο
ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑ

§ 1. Γενική πορεία τοῦ διαλόγου. § 2 Γνωσεολογικὸν ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον εἰς τὸν ἐμπειρισμόν. § 3. Αἱ ἐλλείψεις τοῦ ἐμπειρισμοῦ. § 4. Ἡ μορφή τῆς γνώσεως. § 5. Ἀλήθεια καὶ ψεῦδος. § 6. Ἡ μετὰ λόγου ἀληθείης δόξα. § 7. Γνώσις καὶ πίστις.

§ 1. Γενική πορεία τοῦ διαλόγου.

Ὁ διάλογος εἶναι δυνατὸν νὰ χωρισθῇ εἰς τέσσαρα διαφορετικὰ μέρη, ἂν καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο γίνεται πάντοτε μὲ ὄρια ἀσαφῆ, ὥστε ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς των νὰ εἶναι μᾶλλον ἀδύνατος. Τὸ πρῶτον μέρος ¹⁾ περιέχει τὴν μικρὰν συζήτησιν μεταξὺ

*) Ἡ μελέτη αὕτη περιλαμβάνει, ὑπὸ πυκνὴν μορφήν, τὰ σπουδαιότερα νοήματα διεξοδικῆς ἀναλύσεως τοῦ «Θεαιτήτου» τοῦ Πλάτωνος, προοριζομένης ν' ἀποτελέσῃ κάποτε τὴν εἰσαγωγὴν εἰς κριτικὴν καὶ ἐρμηνευτικὴν ἔκδοσίν του. Ὁ μελετητὴς προσεπάθησε νὰ ἐξαντλήσῃ ὅλην τὴν σχετικὴν βιβλιογραφίαν, ἰδιαιτέρως ὅμως πρέπει νὰ μνημονεύσῃ ἐδῶ τὰ ἐρμηνευτικὰ ἔργα τοῦ P. Natorp (Platons Ideenlehre Leipzig 1903 ἢ α'. ἔκδ. Ἑλληνικὴ μετάφρασις τῷ 1929 ὑπὸ Μ. Τσαμαδοῦ) καὶ τοῦ P. Friedländer (Die Platonischen Schriften 1930) τὰ ὁποῖα ἐβοήθησαν αὐτόν, περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, εἰς τὴν ὀρθὴν νοηματικὴν ἀπόδοσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ διαλόγου. Ἡ προσπάθεια τοῦ Natorp συσχέτισεως τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸν Kant, εὐστοχήσασα πάντως ἰδιαιτέρως εἰς τὸν «Θεαιτήτον», ἐβοήθησε τὸν μελετητὴν εἰς λεπτομερείας κυρίως, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀπηλλαγμένην ἱστορικῶν μονομερειῶν ἐργασίαν τοῦ Friedländer, τὸ γενικὸν διάγραμμα τῆς ὁποίας, ἔστω καὶ μὲ ἀποκλίσεις τινάς, ὁ μελετητὴς εὗρέθη εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ διατηρήσῃ, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ συμφωνῇ εἰς ἐπὶ μέρους ἀπόψεις του. Ἡ ἀνάλυσις, ὅπως γίνεται ἐδῶ, προϋποθέτει τὴν γνώσιν τοῦ διαλόγου.

τῶν δύο ἀρχηγῶν τῆς φιλοσοφικῆς σχολῆς τῶν Μεγάρων καὶ χρησιμεύει ὡς ἀφιέρωσις εἰς τοὺς δύο παλαιούς Σωκρατικούς καὶ φίλους τοῦ Πλάτωνος. Τὸ δεύτερον ³⁾ περιλαμβάνει διεξοδικὴν ἀνάλυσιν τῆς γνωσεολογίας τοῦ ἐμπειρισμοῦ, τρίτον ⁴⁾ εἶναι τὸ περίφημον ἐπεισόδιον, περίφημον καὶ διὰ τὸ εἰδικὸν φιλοσοφικὸν του περιεχόμενον ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ βαθύτατα πνευματικὸν του ἦθος, τὸ δὲ τελευταῖον περιλαμβάνει διεξοδικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ ἐμπειρισμοῦ καὶ προσπάθειαν θεμελιώσεως νέας γνωσεολογίας.⁴⁾

Σημειωτέον, ὅτι ὁ χωρισμὸς αὐτὸς γίνεται ἐδῶ ὡς πρὸς τὸ λογικὸν περιεχόμενον καὶ ὄχι τὴν ἱστορικὴν μορφήν τοῦ διαλόγου.

§ 2. Γνωσεολογικὸν ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον εἰς τὸν ἐμπειρισμόν.

Τὸ γνωσεολογικὸν πρόβλημα εἶναι πρόβλημα καθορισμοῦ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀντικειμένου καὶ ὑποκειμένου τῆς γνώσεως καὶ προσδιορισμοῦ τῆς ὑφισταμένης σχέσεως μεταξύ των. Λογικὴ μορφή τῆς γνώσεως εἶναι ἡ κρίσις.

Εἰς τὸν «Θεαίτητον» ἡ ἀρχὴ τῆς αἰσθησιοκρατίας ἐκτίθεται ὑπὸ τὴν σιωπηρὰν προϋπόθεσιν, ὅτι ἡ λογικὴ αὕτη μορφή εἶναι ἡ παράστασις καὶ ὄχι ἡ κρίσις, προϋπόθεσιν δυναμένην νὰ ἔχη ἰσχὺν μόνον περὶ τοῦ ἀφελοῦς ἐμπειρισμοῦ καὶ καθιστῶσαν συνεπῶς εὐχερεστάτην ἔπειτα τὴν κριτικὴν ἐκ μέρους τῆς ἰδεοκρατίας. Ἄλλ' ἡ παράστασις εἰς τὸν φυσιολογικὸν ὕλισμόν εἶναι προϋπόθεσις καὶ συστατικὸν ἀναγκαῖον τῆς κρίσεως, ἣτις διαμορφοῦται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παραστάσεων καὶ τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας. Ἡ κρίσις εἶναι ἀποτέλεσμα συλλεκτικῆς ἀπλῶς καὶ δὴ ἀθροισματικῆς ἐργασίας τῶν παραστάσεων, αἵτινες ἐπιβάλλονται καὶ καθορίζουσιν αὐταὶ μόναι τὴν κρίσιν. Δι' αὐτὸ κάθε γνωσεολογικῶς ἐμπειρικὴ θεωρία εἶναι κατ' ἀνάγκην θεωρία παραστατικὴ, αὕτη δὲ ἡ ἐννοιολογικὴ διάκρισις προὔποτίθεται εἰς τὴν ἀντιπροσωπευομένην διὰ τῶν παραστάσεων ἀρχὴν τῆς αἰσθησιοκρατίας ἐν τῷ «Θεαιτήτῳ»⁵⁾.

Ἐποκείμενον τῆς γνώσεως εἶναι ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν γνωστὴν φράσιν τοῦ Πρωταγόρου. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἀπλοῦν ψυχολογικὸν ὑποκείμενον μὲ τὰ πάθη καὶ τὰς ὁρέξεις του, μὲ τὰς αἰσθήσεις καὶ

τὴν προσωπικὴν γνώμην του, μὲ τὴν ἰδικήν του κάθε φοράν διαφορετικὴν κρίσιν ⁶).

Οἱ χαρακτηρισμοὶ αὐτοὶ δὲν εἶναι τυχαῖοι οὔτε ἐτέθησαν ἐκ τῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως ἀλλὰ προέρχονται ἀναγκαίως ἀπὸ τὸ ὑποκείμενον, τὸ χρησιμοποιούμενον διὰ τὴν προσδιορίσιν τὴν γνώσιν. Μεταξὺ τῶν διαφορῶν φάσεων, τὰς ὁποίας ζῆ, δὲν ὑπάρχει οὐδὲν κριτήριον διὰ τὴν ὁρίσιν τὴν μεταξὺ ὄλων αὐτῶν ἀναγκαίαν πρὸς τὸν καθορισμὸν τῆς γνώσεως, ὅλαι, ἀπεναντίας, ἔχουν πλήρη ἰσοτιμίαν ὡς κριτήρια τῆς ἀληθείας. Οὕτως ὄχι μόνον μεταξὺ π. χ. τοῦ ἀσθενοῦς καὶ τοῦ ὑγινοῦς ἀλλὰ καὶ μεταξὺ τοῦ κοιμωμένου καὶ τοῦ ἐγρηγοροῦντος δὲν δυνάμεθα ν' ἀναγνωρίσωμεν τὸ διαχωριστικὸν κριτήριον, διότι ὅλ' αὐτὰ εἶναι φάσεις τοῦ ψυχολογικοῦ, περαστικοῦ καὶ τυχαίου ὑποκειμένου.

Ἄλλὰ ψυχολογικὸν ὑποκείμενον εἶναι πάντοτε φυσικὸς ὄργανισμός, δι' αὐτὸ καὶ ὁ Θεαίτητος, διστάζων βεβαίως κατ' ἀρχάς, παραδέχεται τελικῶς, ὅτι τὸ δικαίωμα αὐτὸ τῆς ἰσοτιμίας, κατ' ἀνάγκην, ἀνήκει εἰς ὅλα τὰ ψυχοφυσικὰ ὑποκείμενα, ἐπομένως εἰς κάθε ζωϊκὸν ὄργανισμὸν. Οὕτω ἐν τῇ αἰσθησιοκρατίᾳ τὸ ὑποκείμενον τῆς γνώσεως ἀναλύεται εἰς ὑποκείμενα γνώσεως, ἄνευ οὐδεμιᾶς συνεκτικῆς ἀρχῆς, μεθ' ὄλων, ἀπεναντίας, τῶν γνωρισμάτων τοῦ ψυχοφυσικοῦ ὄργανισμοῦ, μετὰ τῆς ποσοτικῆς ἀπειρότητος καὶ τῆς ποιοτικῆς ἀνομοιότητος καὶ τοῦ ἑνὸς πρὸς τὸ ἄλλο, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἰδίου πρὸς τὸν ἰδίον του τὸν ἑαυτὸν εἰς διαφοροὺς στιγμὰς χρονικάς.⁷)

Ἀντικείμενον γνώσεως εἶναι τὸ αἰσθητόν, δηλ. τὸ φαινόμενον. Ἦδη, προτοῦ προβῶμεν εἰς ἀναλυτικωτέραν περιγραφὴν τοῦ φαινομένου ὡς ἀντικειμένου τῆς γνώσεως, ἀπὸ τὸ ὑποκείμενον τῆς γνώσεως ἔχομεν πολλὰ χαρακτηριστικά. Ἐφ' ὅσον στοιχεῖον τῆς γνώσεως εἶναι παράστασις τοῦ ἀντικειμένου, ἀναγκαίως τὸ ἀντικείμενον ὑπάρχει ἐντὸς τῆς παραστάσεως καὶ εἶναι, ὅπως ἐκείνη καὶ ὁ φορεὺς τῆς (δηλ. τὸ ψυχολογικὸν ὑποκείμενον) ἀπειρον ἐκάστοτε καὶ δὴ ἀμορφον καὶ ἀπροσδιόριστον ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς. Δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἐκείνου τὸ ὁποῖον ἔχω εἰς τὰς αἰσθήσεις μου καὶ ἐπειδὴ αἱ αἰσθήσεις μου εἶναι ἀπειροί - ἀπειρα, ἄνευ οὐδενὸς ἄλλου θετικωτέρου χαρακτηρισμοῦ, εἶναι καὶ τὰ ἀντικείμενα γνώσεως. Διὰ τοῦ χαρακτηρισμοῦ ὅμως αὐτοῦ θὰ εἴχομεν ἤδη σταθερὸν κάπως ἀντι-

κείμενον γνώσεως, ἐκεῖνο, τοῦ ὁποίου ἡ παράστασις δημιουργεῖ τὴν γνώσιν. Ἡ παράστασις εἶναι ὁ ψυχοφυσικὸς σχηματισμὸς ἑνὸς ἀντικειμένου, τῆς πραγματικότητος, ἣτις καὶ ἀποτελεῖ, ὡς τοιαύτη, τὸ γνωστικὸν ἀντικείμενον⁸⁾). Τὸν προσδιορισμὸν ὅμως αὐτὸν καὶ ὁ Θεαίτητος καὶ ὁ Σωκράτης τὸν ἀρνοῦνται: Κάθε φαινόμενον ὑπάρχει ἐν χρόνῳ, συνυπάρχει μετὰ τοῦ χρόνου, ἐπομένως ὑπόκειται εἰς τοὺς νόμους τοῦ χρόνου. Καὶ ἐπειδὴ μορφή τοῦ χρόνου εἶναι ἡ ῥοή, οὐδὲν ἀντικείμενον εἶναι πάγιον καὶ ὑπαρκτόν, ὅλα ἔρχονται καὶ παρέρχονται εἰς ἀλλεπάλληλον καὶ ἀδιάκοπον διαδοχὴν.

Ἐάν ἐν εἰδικὸν ἀντικείμενον εἰς μίαν καὶ μόνην στιγμὴν ἔχει μορφήν τινα, αὐτὸ δὲν ὀφείλεται εἰς μονιμότητα μορφῆς τὴν ὁποίαν ἔχει, τὴν ὁποίαν πάντως δὲν ἔχει τὸ εἰδικὸν αὐτὸ ἀντικείμενον, ἀλλ' εἰς στιγμιαίαν φάσιν τῆς ῥοῆς. Δὲν ὑπάρχει ἐπομένως τίποτε μονίμως διότι ὅλα εἶναι σχετικῶς: Ὅτι εἶναι μέγα εἶναι ἐπίσης καὶ μικρόν, ὅτι βαρὺ καὶ ἑλαφρὸν καὶ οὕτως ἐπ' ἀπειρον. Μόνον διὰ τῆς κινήσεως, γενικῶς χάρις εἰς μεταβολὴν ἢ ἀνάμιξιν, γίνεται, ἐν σχέσει μὲ κάτι ἄλλο, αὐτὸ εἰς τὸ ὁποῖον ἀποδίδομεν ἐσφαλμένως τοῦ εἶναι τὸν χαρακτηρισμόν.⁹⁾

Τοιοιουτρόπως ἀφοῦ ἀνεπτύχθη πρῶτον ἡ ὑποκειμενικότης τοῦ ὑποκειμένου τώρα ἀναπτύσσεται καὶ ἡ ὑποκειμενικότης τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως. Ὅν δὲν εἶναι οὔτε τὸ ὑποκείμενον, οὔτε τὸ ἀντικείμενον γνώσεως. Ἀμφότερα «γίγνονται», «μεταβάλλονται».

Μετὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ὑποκειμένου καὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως, τὸ πρόβλημα ἐντοπίζεται εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς σχέσεως, ἣτις ὑπάρχει πρὸς ἄλληλα. Ἀφοῦ ἐδίχασα τὴν γνώσιν εἰς ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον γνώσεως, μεθοδολογικὴ ἀπαίτησις εἶναι νὰ καθορίσω πλέαν τοὺς νόμους, καθ' οὓς ἀμφότερα ταῦτα συνθέτονται διὰ ν' ἀποτελέσουν τὴν λογικὴν μορφήν τῆς γνώσεως, τὴν παράστασιν ἢ τὴν κρίσιν.¹⁰⁾

Ἡ σχέση ὅμως αὕτη εἰς τὸν ἐμπειρισμὸν ἔχει ἀπλουστάτην μορφήν: Μεταξὺ τοῦ ρευστοῦ πάντοτε καὶ μεταβλητοῦ ὑποκειμένου, ὅπως καὶ μεταξὺ τοῦ ρευστοῦ καὶ μεταβλητοῦ πάντοτε ἀντικειμένου, ἡ γνώσις δημιουργεῖται μόνον ἐκ τυχαίας ἐπαφῆς ἀμφοτέρων. Διὰ τῆς ἐπαφῆς

ταύτης καὶ τῆς συμπτώσεως δημιουργεῖται εἰς μὲν τὸ ὑποκείμενον αἰσθησις, εἰς δὲ τὸ ἀντικείμενον αἰσθητόν. Οὐδεμία σχέσις ἀναγκαιότητος ὑπάρχει μεταξύ των, ὅπως καὶ οὐδὲν ἀξιολογικὸν κριτήριον —διότι κάθε κριτήριον κεῖται—πρέπει γὰρ κεῖται—ὑπεράνω τῶν κρινομένων, πρέπει ἐπομένως νὰ εἶναι κάτι πέραν τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς ὕλης—ἐνῶ ἡμεῖς μέχρι τοῦδε εἴχομεν παράγωγα ὕλης : «Αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ μηδὲν εἶναι, ἐν δὲ τῇ πρὸς ἄλληλα ὁμιλία πάντα γίνεσθαι καὶ πανταῖα».

Ἡ αἰσθησις εἶναι τυχαῖον δημιούργημα ἐκ τῆς ἐπαφῆς τοῦ ψυχολογικοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ φυσικὸν ἀντικείμενον, ἡ γνῶσις, ἡ προερχομένη ἐκ τῆς μεταξύ των σχέσεως, ἐπίσης τυχαία καὶ ἀνεπανάληπτος. Ἡ γνῶσις διαφοροποιεῖται ὄχι μόνον ὡς πρὸς τοὺς φορεῖς αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ἐν χρόνῳ : ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον ὡς γνωσεολογικοὶ ὅροι ἀλληλοτίθενται μὲν ἀλλ' ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀναγκαιότητος καὶ συνεπῶς ἡ γνῶσις στερεῖται ἀντικειμενικῆς ἀξίας.¹¹⁾

§ 3. Αἱ ἐλλείψεις τοῦ ἐμπειρισμοῦ.

Ἡ κριτικὴ τοῦ ἐμπειρισμοῦ ἀρχίζει ἤδη πρὸ τοῦ ἀναπτυχθῆ οὗτος μέχρι τῶν τελευταίων συνεπειῶν του, στρεφομένη κυρίως περὶ τὰ τρία αἰτήματα, ὅσα ἀπεκαλύφθησαν κατὰ τὴν πρώτην συζήτησιν : Εἰς τὴν κατακτωμένην διὰ τῶν αἰσθήσεων γνῶσιν δὲν ὑπάρχει οὔτε μέγεθος σταθερόν, οὔτε παγία ποιότης οὔτε καὶ ἐνιαῖος χρόνος. Ἀριθμητικὸς τις ὅρος, π.χ. τὸ 6, εἶναι δυνατόν, ἀντιπαραβαλλόμενος πρὸς τὸ 4 καὶ τὸ 12, νὰ δίδῃ συγχρόνως τὴν ἐντύπωσιν μικροτέρου καὶ μεγαλυτέρου ἐν σχέσει πρὸς τὸ διάφορον ἐκάστοτε κριτήριον καὶ τὸ ἀξιολογικὸν μέτρον : Οὕτω φαίνεται ἡ καὶ προηγουμένως κατ' ἀνάγκην προκύψασα προϋπόθεσις τῆς γνώσεως μὲ ἀντικειμενικὸν κῦρος : Τὸ κριτήριον, τὸ ὁποῖον θὰ ὀρίσῃ τὰ αἰσθητά, πρέπει νὰ κεῖται πέραν αὐτῶν, πρέπει νὰ εἶναι ἐπομένως Ἀξία καὶ πρέπει νὰ μὴν εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ ὑπὸ κρίσιν πάντοτε φαινομένου ἀλλὰ νὰ χρησιμεύῃ ὡς ἐνωτικὴ ἀρχὴ—ἐνῶ ὅλα, μέχρι τοῦδε, εὐρίσκονται ἐν τῇ αἰσθήσει καὶ ἐν τῷ χρόνῳ.

Αἱ διακρίσεις ὁμῶς αὐταὶ ἐχρησίμευσαν διὰ νὰ ὀρίσουν σαφέστερον τὴν αἰσθητὴν γνῶσιν καὶ νὰ προσδιορίσουν μὲ περισσοτέραν ἀκρίβειαν τὰ ἰδιάζοντα αὐτῆς χαρακτηριστικὰ. Ἡ οὐσιαστικὴ ἀντίκρουσις

ἀρχίζει διὰ σειρᾶς ἐπιχειρημάτων χαρακτηριζομένων συνήθως ἀφελῶν καὶ ἐν πολλοῖς σοφιστικῶν, ὄχι ἀδίκως : Τὸ ἐνδιαφέρον πάντως εἰς τὰ ἐπιχειρήματα αὐτὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ ὅτι ἀνήκουν προφανῶς εἰς λαϊκωτέρας φιλοσοφικάς, πάντως Σωκρατικάς, σχολὰς καὶ τίθενται ὡς ἀναγκαῖα προβαθμῖς εἰς τὴν αὐστηρὰν ἐπιχειρηματολογία, ἣτις ἀμέσως κατόπιν θὰ ἐπακολουθήσῃ.

Αἱ ἀντικρούσεις εἶναι εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς περιπτώσεις ἐμπειρικαὶ καὶ ὄχι λογικαί—γεγονὸς πάντως, τὸ ὁποῖον δὲν μειώνει τὴν προπαιδευτικὴν τῶν ἀξίαν :

1) Αἴσθησις καὶ γνῶσις—ἀλήθεια—δὲν συμπίπτουν πάντοτε, ὅπως δεικνύει τὸ πρόχειρον παράδειγμα μιᾶς ξένης γλώσσης, τὰ γράμματα τῆς ὁποίας εἶναι δυνατόν νὰ βλέπωμεν καὶ τοὺς ἤχους αὐτῆς νὰ ἀκούωμεν χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὴν γνωρίζωμεν. Συμπέρασμα : Ἡ γνῶσις εὐρίσκεται (ἐνίοτε) πέραν τῶν αἰσθητῶν δεδομένων.

2. Αἴσθησις, μνήμη καὶ γνῶσις δὲν εἶναι ταυτόσημα πάντοτε : Ἡ αἴσθησις ἀποτελεῖται ἐκ στιγμῶν ἀνεπαναλήπτων καὶ νέων ἀδιακόπως, ἐνῶ μνήμη σημαίνει διατήρησιν μιᾶς γνώσεως ἐν χρονικῇ τινι ἀορίστῳ ἐκτάσει. Ἄν καὶ οὕτω ἡ μνήμη χωρίζεται ἀπὸ τὴν αἴσθησιν—συμπίπτει μὲ τὴν γνῶσιν. Συμπέρασμα : Ἡ γνῶσις ἔχει χαρακτῆρα ὑπερχρονικόν.

3. Τὸ τρίτον ἐπιχείρημα εἶναι τὸ περισσότερο ἐμπειρικὸν ἐξ ὅλων, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται ἰδιαιτέρα ἀνάλυσις. Ἡ ἀποστολή του ὅμως, νὰ δείξῃ, ὅτι δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν τὴν ἴδιαν στιγμὴν καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν αἴσθησιν, ἐνῶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν γνῶσιν, εἶναι προφανῶς ὀρθή. Συμπέρασμα : Ἡ γνῶσις διακρίνεται διὰ τῆς συνειδητότητος.

4. Ἡ αἴσθησις ποικίλλει ποσοτικῶς καὶ ποιοτικῶς εἰς τοὺς διαφόρους φορεῖς τῆς, ἐνῶ ἡ γνῶσις εἶναι μία καὶ ἐνιαία. Συμπέρασμα : Ἡ γνῶσις ἔχει τὴν μορφήν τῆς ἀναγκαιότητος.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

Ἡ αἴσθησις δὲν προσφέρει πάντοτε γνῶσιν : Ἡ Γνῶσις εὐρίσκεται (ἐνίοτε) πέραν τῶν αἰσθητῶν δεδομένων, χρειάζεται τὸ γνώρισμα τοῦ ὑπερχρονικοῦ, τῆς συνειδητότητος καὶ τοῦ ἀναγκαίου, ἐνῶ ἡ αἴσθη-

σις δίδει τὴν ἔξωτερικὴν μορφήν τῶν πραγμάτων, ὑπάρχει ἐν τῷ ἀπείρῳ χρόνῳ, εἶναι ἐνίοτε ἀσυνείδητος καὶ σχετικὴ.¹²⁾

Ἡ ὀριστικὴ πάντως ἀντίκρουσις τοῦ ἐμπειρισμοῦ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς περιφήμου ἀντιστρόφου ἐφαρμογῆς τῆς γνωσεολογίας τοῦ ἐμπειρισμοῦ ἐπὶ τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ της : Ἡ ἀνάλυσις της πλέον παρέλκει διότι διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Kant καὶ τοῦ Rickert μετεβλήθη ἤδη εἰς κοινὸν φιλοσοφικὸν τρόπον¹³⁾. Ἀξιωματικὸς εἶναι μόνον ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον χρησιμοποιεῖται : Ἐὰν ὅλα εἶναι ρευστά, μεταβλητά, χωρὶς οὐδένα μόνιμον καὶ πάγιον χαρακτῆρα, πῶς εἶναι δυνατόν ἢ αἰσθησις νὰ εἶναι ἐπιστήμη ἔφ' ὅσον κάποτε θὰ μεταβληθῇ εἰς ἄλλο, ἴσως εἰς τὸ ἀντίθετόν της ; Ἐὰν τώρα εἶναι γνῶσις, κατὰ τὴν ῥευστότητα καὶ μεταβλητότητα τοῦ παντός, κάποτε θὰ παύσῃ νὰ εἶναι ἐπιστήμη διὰ νὰ μεταβληθῇ εἰς κάτι διάφορον. «Εἰ πάντα κινεῖται, ἐφάνη πᾶσα ἀπόκρισις περὶ ὅτου ἂν τις ἀποκρίνηται, ὁμοίως ὀρθὴ εἶναι, οὕτω τ' ἔχειν φάναι καὶ μὴ οὕτω». Ἡ πολλαπλότης ἐξ ἄλλου τῶν αἰσθητῶν ὄντων καὶ ἡ ἰσοτιμία των ὡς ὑποκειμένων γνώσεως δημιουργεῖ ἀφ' ἑνὸς τὴν ἀδυναμίαν διακρίσεως ἐσφαλμένου καὶ ἀληθοῦς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν ἀνάγκην ἑνὸς σταθεροῦ καὶ μονίμου ὑπὲρ τὴν ἐμπειρίαν ἀντικειμένου¹⁴⁾. Τὸ ὑποκείμενον αὐτὸ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ προσφέρῃ ἢ αἰσθησις καὶ ἐπομένως ἀφ' ἑαυτῆς δὲν ἔχει οὐδεμίαν Ἀξίαν. Ἀξίαν ἀποκτᾷ μόνον διὰ τῆς ἀναγωγῆς εἰς ἕτερόν τι πέραν τοῦ ἰδίου τοῦ ἑαυτοῦ της.

Ἀπὸ τὰς εἰδικωτέρας διατυπώσεις αὐτὰς δὲν παραλείπεται ἡ κλασσικωτέρα καὶ περισσότερον γνωστὴ : Ἐὰν κάθε ὑποκειμενικὴ διαπίστωσις ἀποτελῇ γνῶσιν — καὶ ἡ ἰδία ἢ γνῶσις εἶναι ὑποκειμενικὴ διαπίστωσις, ἡ ἰδία ἢ θεωρία, ἡ νομοθετοῦσα ὡς κριτήριον τοῦ παντός τὸ ψυχολογικὸν ὑποκείμενον, εἶναι καὶ αὕτη ὑποκειμενικὴ.

Διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν ἡ ἐμπειρικὴ γνωσεολογία δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὀριστικῶς ὑπερνικηθεῖσα.¹⁵⁾

§ 4. Ἡ μορφή τῆς γνώσεως.

Τὴν ἀνάγκην ἑνὸς ὑποκειμένου ὑπερεμπειρικοῦ καθιστοῦν ἀναγκαίαν ὄχι μόνον αἱ μεθοδικαὶ προϋποθέσεις, ὅσας προηγουμένως εἶδαμεν, ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερα ἀντικείμενα γνώσεως, τὰ ὁποῖα οὔτε ἀπὸ τὴν

αἰσθησιν μᾶς προσφέρονται, οὔτε καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῶν δι' αὐτῆς: Ὁ Σωκράτης ἀφορμᾶται ἐκ τοῦ προβλήματος τοῦ ὑποκειμένου τῆς γνώσεως: Ὡς ψυχολογικὰ ὑποκείμενα δεχόμεθα ἀπείρους αἰσθήσεις, θὰ ἦτο ὅμως φοβερὸν εἶναι ὅλας αὐτὰς δὲν ἠδυνάμεθα ν' ἀναφέρωμεν κάπου ἄλλοῦ, εἰς διαφορετικὸν τι ὄργανον, συνέχον καὶ συναιροῦν αὐτὰς εἰς νέον τι ὅλον: ¹⁰⁾ Τοιουτοτρόπως τίθεται διὰ πρώτην φοράν ἡ ἀρχὴ τῆς ἐνότητος τοῦ ὑποκειμένου τῆς γνώσεως ὡς πρώτη ἀρχὴ τῆς λειτουργίας τῆς γνώσεως. Τὸ Πλατωνικὸν κείμενον εἶναι ἀρκετὰ ἀσαφὲς εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, νομίζω ὅμως, ὅτι ἡ ἐνότης αὕτη δὲν ἀποδεικνύεται, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἀπλῶς καὶ εἰς τὸν Πλάτωνα αἴτιμα ἐφ' ὅσον θέλομεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν γνώσιν, ὑπόθεσιν μεθοδικήν, ἡ ἀξία τῆς ὁποίας θὰ κριθῆ ἐπὶ τῶν εἰδικωτέρων περιπτώσεων τοῦ γνωσεολογικοῦ προβλήματος.

Ἡ ἀνάγκη λοιπὸν αὕτη τοῦ ἐξωεμπειρικοῦ ὑποκειμένου, τὸ ὁποῖον χωρὶς νὰ ὑπάρχη, ἰσχύει, καθίσταται περισσότερο σαφὴς δι' ἰδιαιτέρας σειρᾶς ἀντικειμένων γνώσεως, κειμένων πέραν τῶν αἰσθητῶν δεδομένων: Τὰ ἀντικείμενα αὐτὰ εἶναι διάφοροι ἔννοιαι σχέσεων, κατηγορίαι, ἀντικείμενα γνώσεως ἀλλὰ καὶ θεμελιώδεις προϋποθέσεις αὐτῆς: Αἱ κατηγορίαι τῆς ὁμοιότητος καὶ τῆς διαφορᾶς, τῆς πραγματικότητος καὶ τοῦ μὴ εἶναι, τῆς ποσότητος καὶ αἱ εἰδικώτεροι τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ μετὰ τῶν εἰς αὐτὰς ἀντιθέτων.

Ἐκ τῆς ἐμπειρικῆς ψυχολογίας γνωρίζομεν, ὅτι κάθε διαφορὰ εἰς τὰς αἰσθήσεις ἀπαιτεῖ καὶ ἰδιαιτέραν σύστοιχον φυσιολογικὴν λειτουργίαν, ὑπάρχουν ὅμως παρ' αὐτὰς ὅμοιοι καθορισμοὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀναφερόμενοι εἰς ἀπειρα ἀντικείμενα, παρουσιαζόμενα εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῶν αἰσθήσεων μὲ ἀπείρους μορφάς, χωρὶς πάντως νὰ ὑπάρχουν εἰδικὰ αἰσθητήρια ὄργανα: Οἱ καθορισμοὶ αὗτοι (ἀντικείμενα γνώσεως) εἶναι ἡ μορφή διὰ τῆς ὁποίας γνωρίζομεν τὸν αἰσθητὸν κόσμον, εἶναι τὸ ἐξωεμπειρικὸν ὑποκείμενον. Ὁ Πλάτων τὸ ὀνομάζει ψυχὴν ¹¹⁾ — τὸ περίφημον κατόπιν *Bewusstsein überhaupt* τοῦ Kant.

Μορφή τῆς γνώσεως, μὲ τὴν ὁποίαν λειτουργεῖ ἡ ψυχὴ, εἶναι ἡ κρίσις: «Τὴν δέ γε οὐσίαν καὶ ὅτι ἐστὸν καὶ τὴν ἐναντιότητα πρὸς ἀλλήλα καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐναντιότητος, αὕτη ἡ ψυχὴ ἐπανιοῦσα καὶ συμβάλλουσα πρὸς ἀλλήλα κρίνειν πειρᾶται ἡμῖν». Κρίσις δὲ εἶναι

«Λόγος, ὃν αὐτὴ ἢ ψυχὴ πρὸς αὐτὴν διεξέρχεται περὶ ὧν ἂν σκοπῇ». ¹⁸⁾

Τοιοιτοτρόπως αἴρεται καθ' ὀλοκληρίαν ἡ ἐμπειρικὴ θεωρία καὶ τίθενται οἱ βάσεις συστηματικωτέρας καὶ περισσότερον ὀρθῆς γνωσεολογικῆς ἀρχῆς. Τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως δὲν ἐλύθη βεβαίως ἀκόμη οὔτε πρόκειται ἄλλωστε εἰς τὸν «Θεαίτητον» νὰ λυθῇ. Ἐγνωρίσαμεν τὸ ὑποκείμενον, τὸ ἀντιμετωπίζον τὰ αἰσθητὰ δεδομένα καὶ ἐμάθαμεν ὅτι εἶναι εἶναι ἡ ψυχὴ μετὰ τῆς κρίσεως, τῆς θεμελιώδους λειτουργίας αὐτῆς. Ὁ τρόπος ὅμως, καθ' ὃν πραγματοποιεῖται τῆς κρίσεως καὶ τῆς αἰσθήσεως ἢ ἐπαφῆ, μένει ἀκόμη ἀσαφὴς παρὰ τὴν πρωταρχικὴν του σημασίαν. Τὸ πρόβλημα θὰ λυθῇ διὰ τῆς ἀπαγωγῆς τοῦ αἰσθητοῦ εἰς τὰς ἰδέας, ἐπομένως ὄχι εἰς τὸν «Θεαίτητον», ὅστις δὲν θίγει καθόλου τὴν θεωρίαν τῶν ἰδεῶν. ¹⁹⁾

§ 5. Ἀλήθεια καὶ ψεῦδος.

Ἀποδειχθέντος ἐσφαλμένου τοῦ ταυτισμοῦ γνώσεως καὶ ἐμπειρίας ἐπιχειρῆται νέα προσπάθεια διακριβώσεως τοῦ περιεχομένου τῆς γνώσεως διὰ τοῦ ταυτισμοῦ αὐτῆς πρὸς τὴν Δόξαν. Ἐπειδὴ ὅμως ἐντὸς αὐτῆς ταύτης τῆς ἐννοίας τῆς δόξης ἐνυπάρχει ἡ διάκρισις δόξης ἀληθοῦς καὶ δόξης ψευδοῦς ταυτίζεται ἀμέσως κατόπιν ἡ ἐπιστήμη μετὰ τὴν ἐννοίαν τῆς ἀληθοῦς δόξης. ²⁰⁾ Ὁ νέος αὐτὸς ὀρισμὸς θὰ ἀπορριφθῇ καὶ πάλιν τελικῶς ἀλλ', ὅπως καὶ ὁ προηγούμενος, θὰ βοηθήσῃ εἰς τὴν ἀκριβεστέραν ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου τῆς γνώσεως, ἐφ' ὅσον θ' ἀντιτάξωμεν αὐτὴν πρὸς τὴν δόξαν, ὅπως προηγουμένως τὴν ἀντετάξαμεν πρὸς τὴν αἴσθησιν. Πρὸ τῆς ἀναλύσεως ὅμως ὑπὸ τοῦ Σωκράτους τοῦ νέου αὐτοῦ ὀρισμοῦ εἰσάγεται διεξοδικὴ ἔρευνα διακριβώσεως τοῦ νοήματος τῆς ψευδοῦς δόξης, τῆς ὑπὸ τῆς Θεαιτήτου ἀντιταχθείσης πρὸς τὴν ἀληθῆ—ἡ ἔρευνα μάλιστα αὕτη γενικεύεται εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ μετατρέπεται εἰς ἀνάλυσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ψεύδους, ἐννοίας ἐχούσης διὰ τὸ γνωσεολογικὸν πρόβλημα σημασίαν πρωταρχικὴν.

Ἡ γνώσις συνίσταται ἀκριβῶς εἰς αὐτὴν τὴν διάκρισιν ψευδοῦς καὶ ἀληθοῦς, μία δ' ἔρευνα στρεφομένη περὶ τὴν γνώσιν καὶ ἀναλύουσα ὅλας τὰς ἐννοίας τὰς συνδεομένας πρὸς αὐτήν, χωρὶς μάλιστα νὰ εἰσέρχεται εἰς θετικὴν ἀνάλυσιν τοῦ γνωστικοῦ φαινομένου, κατ'

ανάγκη θὰ ἔπρεπε νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἐνεργὸν δύναμιν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ψεύδους. Ἡ μεθοδικὴ αὕτη ἀνάγκη εἰσάγει τὴν ἀκολουθοῦσαν ἔρευναν, διατὶ δὲ εἰδικῶς ὁ ὁρισμὸς τῆς ἐπιστήμης ὡς ἀληθοῦς δόξης παρέσχε τὴν ἀφορμὴν εἰς τὴν συστηματικωτέραν ταύτην ἀνάλυσιν τῆς ἐννοίας τοῦ ψεύδους, νομίζω, ὅτι εἶναι προφανές; Ἐν τῇ περιοχῇ τῆς καθαρᾶς αἰσθήσεως δὲν ὑπάρχει οὐδὲν λάθος, διότι ὅλα εἶναι ἀληθῆ ἢ, μᾶλλον, διότι ὅλα εἶναι ἐσφαλμένα. Ἐν τῇ περιοχῇ ἐπίσης τῆς καθαρᾶς γνώσεως δὲν εἶναι νοητὸν λάθος: ψεύδη ἐπομένως διαπιστοῦνται μόνον εἰς ὅτι δοξάζουν οἱ πολλοί, οἵτινες δὲν ἀποκλείεται βεβαίως νὰ ἔχουν ὀρθὴν γνώμην, δὲν ἀποκλείεται ὅμως νὰ ἔχουν καὶ ἐσφαλμένην.²¹⁾

Ἐκ τῆς διεξοδικῆς συζητήσεως ἐνδιαφέρον δι' ἡμᾶς ἔχουν μόνον αἱ πέντε διαφορετικαὶ ἐκδοχαί, ἡ μέθοδος καὶ τὸ συμπέρασμα:

1. Ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς γνώσεως ψεῦδος δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχη: Γνώσις καὶ μὴ γνώσις χωρίζονται ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην ἀποφασιστικῶς—τοῦλάχιστον ἐν τῷ λογικῷ περιεχομένῳ αὐτῶν. Σύγκρισις μεταξὺ δύο διαφόρων ἀντικειμένων ἀποκλείεται, σύγκρισις μεταξὺ δύο ἀντικειμένων, τὰ ὅποια δὲν γνωρίζω, ἐπίσης ἀποκλείεται, σύγκρισις μεταξὺ ἐνὸς γνωστοῦ καὶ ἐνὸς ἄλλου ἀγνώστου ἐπίσης καὶ πάλιν ἀποκλείεται. Καθ' ὅλας λοιπὸν τὰς δυνατὰς λογικὰς σχέσεις ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς γνώσεως τὸ ψεῦδος δὲν εἶναι νοητόν.

2. Δευτέρω ἔρευνα ἀπὸ τὴν πλευρὰν πλεον τοῦ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως, ἀποκλείει καὶ πάλιν τὸ ψεῦδος: Ἀντικείμενον γνώσεως καὶ μὴ ἀντικείμενον γνώσεως ("Ὀν καὶ μὴ "Ὀν) χωρίζονται, ὅπως ἡ γνώσις ἀπὸ τὴν μὴ γνώσιν, θεμελιωδῶς: Δοξάζειν σημαίνει κατανοεῖν τὸ "Ὀν, ψευδῆ δὲ δοξάζειν σημαίνει κατανοεῖν τὸ μὴ "Ὀν. Ὅπως κάθε διανοητικὴ ἐνέργεια, οὕτω καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ δοξάζειν κατευθύνεται εἰς κάποιον "Ὀν. Ὁ μὴ γνωρίζων τὸ μὴ "Ὀν γνωρίζει τὸ τίποτε—συνεπῶς τίποτε δὲν γνωρίζει.

3. Εἰς τὴν ἀμέσως ἐπακολουθοῦσαν ἔρευναν τὸ ψεῦδος καὶ πάλιν ἀποκλείεται ἐξεταζόμενον καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψιν τῆς σχέσεως ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου τῆς γνώσεως. Ψεῦδος εἶναι ἀλλοδοξία, ἑτεροδοξία, ὅταν τίς τι τῶν ὄντων ἄλλο αὐτῶν ὄντων, ἀνταλλαξάμενος τῇ διανοίᾳ, φῆ εἶναι. Ψεῦδος εἶναι ὅταν ἔχω ἐνώπιόν μου ἕνα ἀντικείμε-

νον καὶ συγγέων αὐτὸ μὲ ἄλλο ἀποδίδω εἰς αὐτὸ τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἄλλου. Καθ' ὅλας ὅμως τὰς δυνατὰς λογικὰς σχέσεις τὸ ψεῦδος καὶ ἐδῶ ἀποκλείεται ὑφ' ἣν μορφήν ἀπεκλείσθη καὶ ἐν τῇ πρώτῃ ἐρευνῇ.

4. Ἡ ἀκολουθοῦσα ἐρευνᾶ εἰσάγει εἰς πολὺπλοκὸν λογικὸν κατασκευάσμα, αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τοῦ ὁποίου ἔχουν ὡς ἑξῆς : Εἰς τὴν ψυχὴν ἐνὸς ἐκάστου ἐξ ἡμῶν ὑπάρχει τι ὡς κήρινον ἐκμαγεῖον διαφόρου μεγέθους καὶ ποιότητος εἰς ἕκαστον, ἐν ᾧ ἀποτυποῦνται ὅτι δῆποτε γνωρίζομεν διὰ διανοητικῆς ἢ ἀπλῶς αἰσθητικῆς λειτουργίας : ») Πρὸς τὴν ψυχὴν (ἣτις νοεῖται ἐνταῦθα ὑπὸ τὴν ψυχολογικὴν βεβαίως σημασίαν αὐτῆς καὶ ὄχι ὡς συνείδησις καθόλου) ἀντι-τίθεται ἡ αἰσθητὴ παράστασις, ὅπως προηγουμένως εἰς τὴν γνῶσιν ἀντετίθετο ἡ μὴ γνῶσις καὶ εἰς τὸ ὄν τὸ μὴ ὄν. Ἀπὸ τὴν ἀντιστοιχίαν αὐτὴν δημιουργοῦνται 18 διάφοροι σχέσεις : Ὅταν γινώσκω κάτι, χωρὶς τὴν ἰδίαν στιγμὴν νὰ ἔχω καὶ αἰσθητὴν τοῦ παράστασιν, ὅταν δὲν γινώσκω κάτι, καὶ ἔχω τὴν ἰδίαν στιγμὴν καὶ αἰσθητὴν τοῦ παράστασιν, ὅταν δὲν γινώσκω κάτι καὶ ἔχω, ὅταν δὲν γινώσκω καὶ δὲν ἔχω κ.ο.κ. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν διαφόρων αὐτῶν λογικῶν πιθανοτήτων, πολλαὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀνάγονται εἰς τὰς σημειωθεῖσας περιπτώσεις σχέσεων τῶν ἤδη γενομένων ἐρευνῶν, ἀποχωρίζονται τρεῖς πιθανότητες, καθ' ἃς πιστοποιεῖται ἡ ὑπαρξὶς ψεύδους. Σύγκρισις μεταξὺ γνωστοῦ καὶ μὴ παρεχομένου ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μου πρὸς ἄλλο γνωστὸν καὶ παρεχόμενον ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μου αὐτὴν τὴν στιγμὴν, σύγκρισις μεταξὺ γνωστοῦ πρὸς ἄλλο ἄγνωστον, παρεχόμενον ὅμως εἰς ἐμὲ αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μου, σύγκρισις τέλος μεταξὺ δύο διαφόρων καὶ γνωστών, παρεχομένων ἀμφοτέρων ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μου ταυτοχρόνως —ἐπὶ τοῦ πεδίου πάντοτε τῆς ψυχολογίας τῆς γνώσεως. Τελικὸν οὕτω πόρισμα τῆς τελευταίας αὐτῆς ἐξετάσεως εἶναι ἡ διαπίστωσις ψεύδους εἰς τρεῖς ἐκ τῶν 18 περιπτώσεων, καθ' ἃς συνδέονται ἐν χρόνῳ Γνώσις—ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀναμνήσεως—καὶ Αἰσθησις : «Ψευδὴς δόξα οὔτε ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν ἔστιν πρὸς ἀλλήλας οὔτε ἐν ταῖς διανοαῖς ἀλλ' ἐν τῇ συνάψει αἰσθήσεως πρὸς διάνοιαν». Σημειωτέον, ὅτι καθ' ὅλην αὐτὴν τὴν λογικὴν ἐργασίαν τὸ ψεῦδος δὲν ἐνετοπίσθη οὐδαμοῦ ἐπὶ τοῦ πεδίου ἀποκλειστικῶς τοῦ ἐμπειρισμοῦ, διότι ἤδη ἡ προηγηθεῖσα ἐρευνᾶ ἀπέδειξεν ὡς ἀδικαιολόγητον κάθε

θέσιν ἀληθείας ἢ ψεύδους ὡς χαρακτηρισμοῦ αἰσθητοῦ δεδομένου.

Καὶ τὸ πόρισμα ὁμοίως αὐτὸ δὲν ἱκανοποιεῖ. Ἡ διεξοδικὴ καὶ ἐπιμονοῦς ἐργασία, ἣτις ἐγένετο, ἔχει σκοπὸν νὰ διαπιστώσῃ τὸ ψεῦδος ὡς οὐσιαστικὸν συστατικόν, ὅπως ἡ γνῶσις, ἀντ' αὐτοῦ ὁμοίως εἶδομεν ἀπλῶς δευτερευούσας τινὰς ἐκδηλώσεις του. Ὅταν μάλιστα εἰδικεύσωμεν τὴν ἐρευναν εἰς ἐνεργείας καθαρῶς λογικὰς—μαθηματικὰς, τίποτε δὲν ἀποδεικνύει τὴν δυνατότητα ψεύδους, ὅπως ἤδη ἀπεδείχθη διὰ τῶν ἤδη γενομένων ἐρευνῶν. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἀποψιν, ὡς καταβιβάσασα τὴν προσπάθειαν διαπιστώσεως τοῦ ψεύδους εἰς πεδία ἐν πολλοῖς ψυχολογικὰ καὶ ἡ τετάρτη αὕτη ἐρευνα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτυχοῦσα.

5. Ἀκολουθεῖ τέλος ἡ τελευταία προσπάθεια, ὅπου τὸ ψεῦδος μεταφέρεται εἰς τὸ πεδίου τῆς καθαρᾶς γνώσεως, πέραν τῆς αἰσθήσεως καὶ ἐπομένως εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον ἀπὸ τοῦ τῶν ἄλλων ἐρευνῶν. Σύγκρισις ἐκτὸς ἀπὸ τὰς περιπτώσεις, ἃς ἐξετάσαμεν, εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν καθαρὰν γνῶσιν: Ἡ νοηματικὴ δυσκολία ἀναγκάζει τὸν Σωκράτη νὰ χρησιμοποιήσῃ εἰκόνα παραστατικὴν καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἔπειτα εἰς λεξιλογικὰς ἀναλύσεις: Ἐὰν ἡ ψυχὴ μας ὁμοιάζῃ μὲ κλουβί, αἱ διάφοροι, ὑφ' ἡμῶν κατεχόμεναι γνώσεις, ὁμοιάζουν μὲ περιστέρια ἐγκλωβισμένα ἐν αὐτῷ. Τὰς γνώσεις αὐτὰς ἡ ψυχὴ μας τὰς ἔχει, ἀλλὰ δὲν τὰς κατέχει· τὰς ἔχει, διότι ὅποτε θέλει εἶναι δυνατόν νὰ τὰς εὔρῃ καὶ νὰ τὰς ἀναπαραστήσῃ ἐνώπιόν της, δὲν τὰς κατέχει, διότι δὲν τὰς διατηρεῖ πάντοτε συνειδητοποιημένας ἐν αὐτῇ: Ὁ ἰδιοκτῆτης τοῦ κλουβιοῦ ἔχει τὰ περιστέρια εἰς τὴν ἐξουσίαν του, ἀλλὰ δὲν τὰ κατέχει, διότι δὲν τὰ κρατεῖ εἰς τὰς χεῖρας του. Ἀναζητῶν. ὅθεν εἰς τὸ κλουβί ἓνα περιστέρι εἶναι δυνατόν ἐκ λάθους νὰ πιάσῃ ἄλλο καὶ ὄχι αὐτό, ποῦ ἀνεξήτει. Οὕτω καὶ μὲ τὰς γνώσεις, ἀναζητῶν γνώσιν τινὰ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου δὲν ἀποκλείεται νὰ εὔρω ἄλλην καὶ ὄχι τὴν ἀναζητουμένην. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὕτην ἔχω ἢ ὄχι ψεῦδος: Ἡ ἀπάντησις, προϋποθέτουσα τὰς λογικὰς περιπτώσεις, ὑφ' ἃς ἐξετάσθη ἡ πιθανότης τοῦ ψεύδους εἰς τὴν πρώτην ἐρευναν, εἶναι καὶ πάλιν ἀρνητικὴ: πῶς εἶναι δυνατόν τὸ ψεῦδος νὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν; Εἶναι δυνατόν ποτὲ ἐκ τῆς συγκρίσεως δύο γνώσεων νὰ προ-

ἐλθῆ τὸ ψεῦδος ; Ἐφ' ὅσον γνωρίζω τὰς γνώσεις αὐτὰς καὶ καθ' ὅσον τὰς γνωρίζω, τὸ ψεῦδος ἀποκλείεται.²³⁾

Ἐπὶ τὴν ἐννοιολογικὴν αὕτη προσπάθεια μένει παράδοξος εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ τὰ πορίσματά της, ἂν δὲν ζητήσωμεν νὰ εὕρωμεν τὴν πρωταρχικὴν κοσμοθεωρητικὴν βάσιν, ἣτις προὔποτίθεται : Καὶ αἱ πέντε γενόμεναι προσπάθειαι ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀντίθεσιν ὄντος καὶ μὴ ὄντος τοῦ Παρμενίδου καὶ ἰδίως εἰς τὴν θεμελιώδη πεποίθησιν, ὅτι τὸ μὴ ὄν ὡς λογικὴ καὶ μεταφυσικὴ ὑπόστασις εἶναι ἀνύπαρκτον.²⁴⁾ Ἡ θέσις τοῦ μὴ ὄντος, μεθοδολογικῶς ἀναγκαίου, θὰ διηυκόλυνεν ἔπειτα καὶ τὴν θέσιν τοῦ ψεύδους μεθοδολογικῶς ἀπολύτως ἀναγκαίου καὶ αὐτοῦ. Παράδοξος μένει ἐπίσης, ἂν δὲν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν προϊούσαν ἀνοδὸν, μεθ' ἧς μεταβάλλεται ἐκάστοτε καὶ τὸ πεδίον τῆς ἐρεῦνης τοῦ ψεύδους : Εἰς τὴν πρώτην περίπτωσιν εἶχομεν τὸ ὑποκειμένον γνώσεως—εἰς τὴν δευτέραν τὸ ἀντικείμενον, εἰς τὴν τρίτην σχέσιν ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου γνώσεως τυπικῶς λογικὴν—εἰς τὴν τετάρτην σχέσιν ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου γνώσεως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐν τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς ἐννοίας καθαρῶς μαθηματικὰς, εἰς δὲ τὴν τελευταίαν καθαρὰν γνώσιν (θεωρίαν, διάνοιαν). Τὴν σημασίαν τῆς προόδου αὐτῆς θὰ εὕρωμεν εἰς τὴν ἀνασύνθεσιν τοῦ διαλόγου.²⁵⁾

§ 6. Ἡ μετὰ λόγου ἀληθῆς δόξα.

Ὁ πρῶτος ὁρισμὸς τῆς ἐννοίας τῆς γνώσεως ἦτο ὁ ταυτισμὸς αὐτῆς μὲ τὴν καθαρὰν ἐμπειρίαν. Ὁ δεύτερος ἦτο ἡ ἀληθῆς δόξα, τρίτος δὲ εἰσάγεται τώρα, ἀφοῦ διὰ τῆς ἐρεῦνης τῆς ἐννοίας τοῦ ψεύδους ἀπεδείχθη, ὅτι ἐφ' ὅσον δὲν ὑπάρχει τὸ ψεῦδος, ὁ ὁρισμὸς τῆς γνώσεως ὡς ἀληθοῦς δόξης δὲν ἔχει κανένα περιεχόμενον.²⁶⁾ Γνώσις ὅμως εἶναι τώρα ἡ μετὰ λόγου ἀληθῆς δόξα· καὶ ὁ ὁρισμὸς ὅμως αὐτὸς θ' ἀποδειχθῆ ἔσφαλμένος μετὰ τὸν ἔλεγχον τοῦ περιεχομένου τῆς ἐννοίας τοῦ λόγου.

Ὁ λόγος εἶναι ἐννοία γραμματικὴ καὶ φιλοσοφικὴ. Ὡς γραμματικὴ ἐννοία ἔχει δύο διαφόρους μορφὰς καὶ σημαίνει εἴτε τὰ γραμματικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὸ ὕλικόν μιᾶς φράσεως (γράμματα, συλλαβαί, λέξεις), εἴτε τὸ ἐν αὐτοῖς νοούμενον νόημα, ἀνυπόστατον αὐτὸ

καὶ ὑπάρχον, ἂν καὶ διὰ τοῦ γραμματικοῦ λόγου, πάντως πέραν αὐτοῦ. Ὡς φιλοσοφικὴ ἔννοια πάλιν σημαίνει τὴν ἔκφρασιν ἑνὸς νοήματος διὰ λέξεων, τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν στοιχείων ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐν ὄλον ἀποτελεῖται καὶ τρίτον τὴν διακρίβωσιν τῆς εἰδολογικῆς διαφορᾶς μεταξὺ ἑνὸς εἰδικοῦ νοήματος καὶ τοῦ συνόλου τοῦ Γενικοῦ.

Καὶ ὑπὸ τὰς 5 αὐτὰς διαφορὰς σημασίας τοῦ Λόγου ἢ «μετὰ λόγου» ἀληθῆς δόξα δὲν ἔχει κανένα περιεχόμενον. Αἱ μὲν 4 πρῶται δὲν προσθέτουν τίποτε ἐπὶ πλέον, περιοριζόμεναι εἰς φραστικὴν ἀπλῶς ἐπεξήγησιν τῆς ἔννοιᾶς τοῦ Λόγου, ἢ δὲ τελευταία, ὡς ἀποτελοῦσα τὸ *sine qua non* τῆς ἀληθοῦς δόξης, ἀποτελεῖ ταυτολογίαν μὲ αὐτήν. Ἄνευ τῆς γνώσεως τοῦ εἰδολογικοῦ γνωρίσματος τοῦ καθιστιῶντος ἕνα ἀντικείμενον διαφορετικὸν ἀπὸ ἄλλο δὲν ἔχομεν ἀληθῆ δόξαν — ἐπομένως ἤδη μὲ τὴν θέσιν τῆς ἀληθοῦς δόξης τίθεται ἀφ' ἑαυτῆς καὶ ἡ 5 ἔννοια τοῦ Λόγου.

Τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τῆς τρίτης αὐτῆς προσπάθειας καταλήγει, ὅπως καὶ ἡ προηγηθεῖσα προσπάθεια ταυτισμοῦ γνώσεως καὶ αἰσθήσεως ἀφ' ἑνός, γνώσεως καὶ ἀληθοῦς δόξης ἀφ' ἑτέρου, εἰς λογικὸν ἀδιέξοδον. Θετικὸν πάντως ἀποτέλεσμα ἔχομεν τὴν πλήρη ἄρνησιν τοῦ ἐμπειρισμοῦ καὶ ὠρισμένας τινὰς θεμελιώδεις προϋποθέσεις ἀληθοῦς γνώσεως, μὴ ὀλοκληρουμένας ὁμως, ἐφ' ὅσον ἐλλεῖπει ἡ θεωρία τῶν Ἰδεῶν.

Προσπαθήσαντες νὰ ὀρίσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς γνώσεως πρῶτον, τοῦ ψεύδους ἔπειτα καὶ τῆς ἐλλόγου καὶ ἀληθοῦς δόξης κατελήξαμεν καὶ εἰς τὰς τρεῖς περιπτώσεις εἰς λογικὸν ἀδιέξοδον:

§ 7. Γνώσις καὶ Πίστις.

Τελικὸς σταθμὸς τῆς πρώτης ἐρεῦνης ἦτο, ὅτι μόνη ἡ αἰσθησις δὲν ἔχει οὐδεμίαν γνωστικὴν ἰκανότητα, οὔτε ὡς ἀντικείμενον, οὔτε ὡς ὑποκείμενον γνώσεως. Ἡ μεγάλη ὁμως ἀξία της συνίσταται εἰς τὸ ὅτι χρησιμεύει ὡς ἄγνωστος X διὰ τὴν ἐνωτικὴν λειτουργίαν τῆς γνώσεως, ὡς ὑλικόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ προσαρτηθῇ ἡ γνωστικὴ μορφή τῆς ψυχῆς; ἡ λογικὴ κρίσις καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν θὰ δημιουργηθῇ ἔπειτα ὡς αὐτοτελὴς κόσμος, μεταξὺ τῆς τυφλῆς καθ' ἑαυτὴν αἰσθήσεως καὶ τῆς ἐπίσης κενῆς καθ' ἑαυτὴν κρίσεως, ὁ κόσμος τῆς ἐπιστήμης. Οὕτω, ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως, διερχόμεθα μέσῳ τῆς ψυχῆς εἰς τὸν

κόσμον τοῦ Λόγου. Ἡ δυνατότης νὰ προχωρήσωμεν ἔτι περαιτέρω ὑπῆρξεν φανερά, ἂν καί, ὅπως ἐλέχθη ἤδη, ἐλλείπει εἰσέτι εἰς τὸν «Θεαίτητον» ἡ θεωρία τῶν Ἰδεῶν.

Ἐξ ἑτέρου πάλιν ἡ συζήτησις περὶ ψεύδους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῆ ὡς παρεμβολή εἰς τὸ κύριον θέμα. Ὅσα ὀλίγα ἐλέχθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναλύσεως τῶν ὅσων αὐτῶν προσπαθειῶν νομίζω, ὅτι ἔδειξαν καὶ τὴν μεθοδικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν οὐσιαστικὴν σχέσιν τοῦ ψεύδους πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ἡ ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὴν γνῶσιν μᾶς ἀπεκάλυψε τὴν ἀξιολογικὴν διαβάθμισιν αἰσθησεως—ψυχῆς—ἐπιστήμης. Ἡ ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸ ψεῦδος μᾶς ὠδήγησε εἰς τὴν ἀξιολογικὴν διαβάθμισιν 1) ἀπλοῦ ὑποκειμένου—2) ἀπλοῦ ἀντικειμένου, 3) τῆς διαλεκτικῆς τῆς συνθέσεως ἔπειτα 4) τοῦ μικτοῦ κόσμου καὶ τῆς περιοχῆς τῶν μαθηματικῶν ἐννοιῶν καὶ 5) τέλος, τῆς καθαρᾶς διανοίας. Ἡ τρίτη ἐπίσης προσπάθεια γύρω ἀπὸ τὴν ἄλογον καὶ ἀληθῆ δόξαν μᾶς ἀπεκάλυψε ἀξιολογικὴν διαβάθμισιν ὁμορφῶν τοῦ λόγου, ἀπὸ τὸν ἀπλοῦν γραμματικὸν μέχρι τοῦ τελευταίου, ὅστις συνδέει τὸ εἰδικὸν καὶ τὸ καθολικὸν εἰς τὴν λογικὴν ἐνότητα τοῦ ὁρισμοῦ. Καὶ αἱ τρεῖς ἔρευναι κατέληξαν τέλος, ὅπως εἶδαμεν, εἰς τὸ λογικῶς ἀδιέξοδον :

Εἰς τὸ λογικῶς ὁμοῦς αὐτὸ ἀδιέξοδον καὶ αἱ τρεῖς ἔρευναι καταλήγουν τυπικῶς μόνον : Μεταξὺ τῆς συζητήσεως διὰ τὴν αἴσθησιν καὶ τῆς συζητήσεως διὰ τὸ ψεῦδος παρεμβάλλεται τὸ περίφημον «ἐπεισόδιον» περὶ τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ φιλοσόφου : Τὸ τέρμα ὀλοκλήρου τῆς διαλεκτικῆς ταύτης ἀνόδου εἶναι ἡ περιγραφομένη εἰς τὸ ἐπεισόδιον γαλήνη τοῦ θεωροῦντος ἀνδρός, ἡ γαλήνη τοῦ φιλοσόφου. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι, τοῦλάχιστον τείνει νὰ εἶναι, ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἑξομοίωσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Ἀπόλυτον καὶ τὸ Θεῖον : Μέσα ἀπὸ τὸν ἀσίγαστον πόνον τοῦ Λόγου καὶ τὴν ἀδιάκοπον δουλείαν εἰς τὸ αἰσθητὸν εἶναι τὸ νόημα, ποῦ κατευθύνει τὴν πνευματικὴν μας ἐνέργειαν, εἶναι ἡ Ἰδέα, ἡ καταξιούσα τὴν ὕλην καὶ τὴν ζωὴν μας. Ἡ γνῶσις αὕτη δὲν εἶναι κανένα ἄθροισμα εἰδικῶν λεπτομερειῶν, κανένα κομμάτιασμα τῆς ψυχῆς μας, δὲν ἔχει, καθ' ὅσονδήποτε μορφὴν, οὐδεμίαν

σχέσιν μὲ τὸ αἰσθητόν, τὸ ὄποιον, χωρικὸν καὶ χρονικὸν καθὼς εἶναι, εἶναι ἀναγκαίως ἔλλιπές καὶ μὴ σταθερόν.

Εἰς τὴν γνῶσιν ὅμως τοῦ τί εἶναι ἡ γνῶσις αὐτὴ δὲν δυνάμεθα νὰ φθάσωμεν λογικῶς. Μεταξὺ τῶν τελευταίων βαθμίδων τῆς γνώσεως, τὰς ὁποίας διήλθομεν πρὸ ὀλίγου καὶ τῆς θεωρίας τοῦ φιλοσόφου, ὅπως τὴν εἶδαμεν εἰς τὸ «ἐπεισόδιον», μεσολαβεῖ ἓνα βαθύτατον χάσμα: οὐδεμία λογικὴ ἔρευνα θὰ δυνηθῆ νὰ τὸ πληρώσῃ ποτέ: Ἄλλ' ἀκριβῶς αὐτὸ ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἰδιαιτέραν ἀξίαν του. Ὅπου ἄλλοτε θὰ ὁμιλήσῃ ὁ Πλάτων διὰ τὴν ἀνωτάτην ἰδέαν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, πέραν ἀπὸ τοῦς τελευταίας σταθμοὺς τῆς λογικῆς, θὰ μᾶς ὀδηγήσῃ μέχρις ἐκεῖ διὰ τοῦ «ἐξαίφνης» ἢ, εἰάν θελήσῃ τὸ Δέον ὡς ἱστορίαν, διὰ τοῦ μύθου: 27) Εἰς τὸν Θεαίτητον μᾶς ὀμιλεῖ δι' εἰκόνας, διὰ πλαστικῶς ἀποτετελεσμένης μορφῆς: Καὶ εἰς τὰς τρεῖς ὅμως αὐτὰς διαφορετικὰς περιπτώσεις εἶναι κοινὴ ἡ ἀλήθεια, ὅτι ἡ σωτηρία ἑνὸς ἑκάστου εἶναι ἔποπτεία καὶ πείρα, δὲν εἶναι διαλογισμός: Ἐὐὸν δρόμον πρὸς τὴν Πύλην τὸν προετοιμάζει ἡ γνῶσις καὶ ἡ σκληρὰ πειθανάγκη τοῦ Λόγου: Διὰ νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν Ναόν, ὅπου εὐρίσκεται ὁ Θεὸς μας, πρέπει νὰ ἔχωμεν, ὡς μοῖραν ἀπολύτως ἀτομικὴν ὁ καθείς μας, συγγένειαν ἐκλεκτικὴν πρὸς αὐτόν. 28).

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

1) 142 - 143 c. Τὰ παρουσιαζόμενα προβλήματα ἐξετάζονται εἰς δημοσιευθεσομένην προσεχῶς αὐτοτελῆ ἐργασίαν.

2) 143 d - 169 d.

3) 169 d - 177 c. Διὰ τὸ νόημα τοῦ ἐπεισοδίου αὐτοῦ καὶ τὴν σχέσιν του πρὸς τὸ σύνολον τοῦ διαλόγου ἐγένοντο πολλαὶ συζητήσεις. Μετὰ τὸν Friedländer καὶ τὸν Wilamowitz (Platon I, II) πρβλ. Hans Raeder Gnomon 9 (1933) 539—542 εἰς κριτικὴν τοῦ βιβλίου Elof. Akesson, Episoden i Theaitetos. 1933.

4) 177 c - μέχρι τέλους.

5) Αἱ διατυπώσεις τοῦ H. Rickert, Der Gegenstand der Erkenntnis (α' ἔκδ. 1892) δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν πλέον ὡς ὀριστικά. Πρβλ. καὶ I. Θεοδώρακοπούλου, Ἡ γνωσεολογία τοῦ Rickert ὡς εἰσαγωγή εἰς τὸν νεοκαντιανισμόν. 1929.

6) Κυρίως 153 d. Πρβλ. F. C. S. Schiller, Plato or Protagoras? Being a critic. examination of the Protagoras speech in the Theaitetos with some remarks upon error. London 1908.

7) 157 e «αὐτὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ μηδὲν εἶναι, ἐν δὲ τῇ πρὸς ἄλληλα ὀμι-

λίαν πάντα γίνεσθαι καὶ παντοῖα ἀπὸ τῆς κινήσεως, ἐπεὶ καὶ τὸ ποιῶν εἶναι τι καὶ τὸ πάσχον αὐτῶν ἐπὶ ἐνὸς νοῆσαι, ὡς φασί, οὐκ εἶναι παγίως. οὔτε γὰρ ποιῶν ἐστὶ τι, πρὶν ἂν τῷ πάσχοντι ξυνέλθῃ, οὔτε πάσχον, πρὶν ἂν τῷ ποιῶντι. τὸ τέ τι ξυνελθὼν καὶ ποιῶν ἄλλω αὐ προσπεσὼν πάσχον ἀνεφάνη. ὥστε ἐξ ἀπάντων τούτων, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐλέγομεν, οὐδὲν εἶναι ἐν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ τι ἀεὶ γίνεσθαι, τὸ δ' εἶναι πανταχόθεν ἐξαιρετέον».

8) Τοιαύτη εἶναι γενικῶς ἡ ἄποψις ὅλων τῶν ὑλιστῶν.

9) Μέχρι τοῦ 163 a.

10) Διὰ τὴν μέθοδον αὐτὴν ἐν τῇ ἐρευνῇ τοῦ γνωσεολογικοῦ προβλήματος, πρβλ. Κ. Δ. Τσάτσου, Ἡ Γνωσεολογία τοῦ Kant ὡς εἰσαγωγή εἰς τὴν ἰδεοκρατία. Ἀρχεῖον φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν. 1933. σ. 49 - 117 ἰδίως 55 - 63.

11) «Πειθανολογία τε καὶ εἰκόσι» 163 a.

12) 163 b - 166 a. Διὰ τὰ προηγούμενα καὶ διὰ τὰ ἐδῶ: P. Natorp, Aristipp in Pl. Th. Archiv für Geschichte der Philosophie 3 (1890) 347—362. Ἐπίσης S. K n o s p e, Aristipps Erkenntnistheorie im Pl. Theaitet. 1902.

13) Διὰ τὸν Ἕλληνα ἀναγνώστην διδασκτικώταται εἶναι ὅλαι αἱ περὶ τοῦ γνωσεολογικοῦ προβλήματος δημοσιευθεῖσαι μελέται εἰς τὸ «Ἀρχεῖον φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν».

14) 187 a «Ἄλλ' οὔτε μὲν δὴ τούτου γε ἔνεκα ἠρχόμεθα διαλεγόμενοι, ἵνα εὐρωμεν τί ποτ' οὐκ' ἔστ' ἐπιστήμη, -ἀλλὰ τί ἔστιν, ὅμως δὲ τοσοῦτον προβεβήκαμεν, ὥστε μὴ ζητεῖν αὐτὴν ἐν αἰσθήσει τὸ παράπαν, ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ τῷ ὀνόματι, ὅτι ποτ' ἔχει ἡ ψυχὴ, ὅταν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν πραγματεύηται περὶ τὰ ὄντα».

15) 186 d «Ἐν μὲν ἄρα τοῖς παθήμασιν οὐκ' ἐνὶ ἐπιστήμῃ, ἐν δὲ τῷ περὶ ἐκείνων συλλογισμῷ οὐσίας γάρ καὶ ἀληθείας ἐνταῦθα μὲν, ὡς ἔοικε, δυνατὸν ἄψασθαι, ἐκεῖ δὲ ἀδύνατον».

16) 184 d. «Δεινὸν γάρ που, ὦ παῖ, εἰ πολλαί τινες ἐν ἡμῖν, ὡσπερ ἐν δουρείοις ἵπποις, αἰσθήσεις ἐγκάθηνται, ἀλλὰ μὴ εἰς μίαν τινὰ ἰδέαν, εἴτε ψυχὴν εἴτε ὅτι δεῖ καλεῖν, πάντα ταῦτα ξυντείνει, ἢ διὰ τούτων οἷον ὄργάνων αἰσθανόμεθα ὅσα αἰσθητά».

17) 185 d καὶ 186 a. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι προφανές, ὅτι αἱ γνωσεολογικαὶ κατηγορίαι τοῦ Kant ἀποτελοῦν περιορισμὸν τῶν πλατωνικῶν ἀντιστοιχῶν, διότι ὁ Kant ἀγνοεῖ τὰς ἐν 186 a κατηγορίας τοῦ «καλοῦ καὶ αἰσχροῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ». Οἱ Νεοκαντιανοὶ καὶ εἰς τοῦτο ἀπετέλεσαν πρόοδον, προσπαθήσαντες νὰ ὑπερβοῦν τὸν κλειστὸν ἀριθμὸν τῶν Καντιανῶν κατηγοριῶν.

18) Ἐνθ' ἄνωτέρω. Μεταξὺ τοῦ «Bewusstsein überhaupt» τοῦ Kant καὶ τῆς Πλατωνικῆς ψυχῆς, ὑπάρχει ἡ θεμελιώδης διαφορὰ ὅτι, ὅπως ἀποκαλύπτεται ἐν τῷ «ἐπεισοδίῳ», τὸ «Bewusstsein» ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς ψυχῆς, μίαν ἀπλῶς ἀπὸ τὰς μορφάς της, ὅπως μία ἀπὸ τὰς πολλὰς μορφάς της ψυχῆς, γενικῶς, εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ γνῶσις.

19) Ἡ ἀπουσία τῆς περὶ ἰδεῶν θεωρίας εἰς τὸν «Θεαίτητον» ἀπετέλεσε θέμα διεξοδικῆς συζητήσεως δικαίως συσχετισθείσης πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς χρονολογίας τοῦ διαλόγου.

20) 187 e. Πρβλ. Geyser, Des Verhältniss von αἴσθησις und δόξα in dem Abschnitt 151e—187a von Platons Theaitet. Studien zur Geschichte der Philosophie. Festgabe zum 60. Geburtstag Cl. Baeumker gewidmet. Münster 1913, 1—23.

21) Κατ' ἐπέκτασιν τῆς ἐρμηνείας τοῦ P. Friedländer. Διὰ τὴν μεθοδικὴν ἀνάγκην τῆς διακρίσεως ψεύδους καὶ ἀληθείας Πρβλ. H. Rickert ἐνθ. ἀν. καὶ Ἰ. Θεοδωρακοπούλου, ἐνθ. ἀν. ἰδίως σ. 69.

22) Πρβλ. E. Hoffmann, Die Herkunft des Wachtafelbildes im Theaitet. J. Jahresberichte der Phil. V. z. Berlin. 47 (1921).

23) Πρὸς τὴ παραπομπῇ 20 προσθ. K. Schirlitz, Der Begriff der δόξα in Pl. Theaitet. 1905.

24) Πρβλ. π. χ. Ραφαήλ Δήμου, περὶ τοῦ μὴ ὄντος. Ἀρχεῖον φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν 1933.

25) Τὸ κείμενον : 187b—201c.

26) 201c κ. ἐ.

27) Διὰ τὴν θέσιν τοῦ μύθου εἰς τὸ Πλατωνικὸν ἔργον πρβλ. K. Reinhardt, Platons Mythen, Bonn 1927. Ἐπίσης τὰ ὀλίγα ἀλλὰ βαθύτατα τοῦ Ἰωάννου Συκουτρῆ, Συμπόσιον 1934, 191 κ. ἐ.

28) Συμπληρωματικὴ βιβλιογραφία, πλὴν τῶν γενικῶν περὶ Πλάτωνος συγγραμμάτων : Eva Sachs, De Theaiteto Atheniensi mathematico 1914. Über die Komposition von Platons Theaitet Sokrates. 5 (1917) 531 κ. ἐ. Zur Entstehung von Platons Th. αὐτόθι 535 κ. ἐ. W. J. Alexander, The aim and results of Pl. Th. Studies in honour of B. L. Gildersleeve. Baltimore 1902, 169—180. J. H. Anderhub, Zur Erklärung von Platons Th. (147 d). Wochenschrift für Kl. Philologie 1918, 598 κ. ἐ. R. D. Archer-Hind, Platons Theaitet 179e—180a. Journal of philol. 28 (1903) 15. A. Barié, Della possibilità di un'interpretazione positiva del Teeteto. Rivista di filosofia XIX (1928). Brands-tätter, Das Wissen nach Platons Dialog Theaetet. 1906. W. Brinkmann, Die Erkenntnistheorie in Pl. Theaitet. 1896. A. Ciappelli, Über die Spuren einer doppelten Redaktion des Plat. Th. Archiv für Geschichte der Philosophie. 17 (1904) 320-333. A. Diés Platonica (166 κ. ἐ. τοῦ «Θεαιτήτου») Revue d. Philol. 37 (1913) 62—69. Draheim, Über die Abfassungszeit von Platons Th. Sokrates 5 (1917). 534. S. Eberz Die Tendenzen d. Pl. Dialog. Th. Archiv κ.τ.λ. 22 (1909) 252—263. 456—492. L. Laloy, Notes sur le Th. Rev. philol. 26 (1902) 158—163. P. Natorp, Unterss. über Pl. Phaidros und Theaitet Archiv κ.λ.π. 12 (1899) 1—49, 159—186. 13 (1900) 1—22. H. Richards, (εἰς 167 c) Classical Quarterly 2 (1908) 93. H. Rick, Neue Unterss. über den Pl. Theaitet. 1891. E. Rohde, Kleine Schriften I. 256—308. E. Stoelzel Die Behandlung der Erkenntnisproblem im Pl. Theaitet 1908. H. D. Verdam, qua aetate Platon Theaitetum dialogum scripserit. Mnemosyna 47 (1919) 171—186. E. Zeller, Kleine Schriften I, 473—498. II. 3—32.

Μερικὰ ἐξ αὐτῶν, λίαν δυσεύρετα, δὲν ἠδυνήθην νὰ χρησιμοποιήσω εἰσέτι.

ΔΙΕΘΝΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Rivista Internazionale di Filosofia del Diritto.

Διευθυνομένη ὑπὸ Giorgio Del Vecchio.

Ἔτος XVIII. Τεύχος 1. Ἰανουάριος—Φεβρουάριος 1938.

Περιεχόμενα. α) Ἄρθρα.

Gerhard Leibholz, Il secolo XIX et lo stato totalitario del presente.

Alessandro Schwientek, L'ennomia nella vita della Comunità.

Alfredo Poggi, Il problema della giustizia nel pensiero di Africano Spir.

Lodovico Limemtani, Sulla filosofia civile di G. B. Vico.

Felice Battaglia, Teoria del diritto e dello Stato in una recente rassegna critica.

Νεκρολογία, σημειώσεις, κριτικά, βιβλιογραφία.

Revue Philosophique de la France et et l'Étranger.

Διευθυνομένη ὑπὸ L. Lévy - Bruhl.

Ἔτος 63ον. Τεύχη 1—2. Ἰανουάριος—Φεβρουάριος 1938.

Περιεχόμενα. α) Ἄρθρα.

E. Bréhier, L'état présent de la philosophie d'après les travaux du Congrès Descartes.

H. Bessaloff, La métaphysique de Gabriel Marcel.

J. Delevsky, Le finalisme dans la nature.

J. Palliard, A propos de l'idée d'agnition dans la philosophie de Maurice Blondel.

R. Ruyer, Parallélisme et spiritualisme grossier.

β) Ἀναλύσεις καὶ ἐπιθεωρήσεις.

G. Matisse, Identité du monde et de la connaissance.

Βιβλιογραφία, κριτικά κτλ.

Revue de Métaphysique et de Morale.

Ἰδρυταὶ Havier de Léon & Elie Halevy.

Ἔτος 45ον. Ἀριθ. 1. Ἰανουάριος 1938.

Περιεχόμενα. α) Ἄρθρα.

L. Brunschvicg, Le IX Congrès International de Philosophie.

G. Matisse, Le hasard et les phénomènes orientés.

I. *Hyppolite*, Vie et prise de conscience de la vie dans la philosophie hégélienne d'Iena.

B. *Croce*, L'Historiographie sans problème historique; Ranke et Burckhardt.
β) Τὰ συνέδρια τοῦ ἔτους 1937.

Βιβλιογραφία, περιοδικά, νεκρολογία κτλ.

Archiv für Rechts—und Sozialphilosophie.

Τόμος XXXI, Ὀκτώβριος 1938. Τεύχος 1ον.

Ἰδρυταὶ Josef Kohler & Fritz Berolzheimer.

Περιεχόμενα.

Thurnwaldt (Rich), Ein vorkapitalistisches Wirtschaftssystem in Buiu.

Kanazawa (D. M.), Grundlagen der Japanischen Rechtsgeschichte.

Viehweg (Dr Th.), Husserl, Haurion und die deutsche Rechtswissenschaft.

Schilling (Kurt), Philosophie und Wissenschaft der Staatslehre.

Jonesco (Octav.), Zur Arbeit des rumänischen Gesetzgebung.

Petzold (Joach.), Bericht über den 9 Internationalen Philosophie Kongress.

Κριτικά σημειώματα, βιβλιογραφία κλπ.

Τόμος XXXI. Ἰανουάριος 1938. Τεύχος 2ον.

Περιεχόμενα.

Juhos (Dr B. von), Historische Formen indeterministischer Systeme in der Ethik.

Lipps (Dr Hans), Verantwortung, Zurechnung, Strafe.

Schelsky (Helmut), Die Totalität des Staates bei Hobbes.

Daskalakis (Dr. D), Athen. Der Totale Staat als Moment des Staates.

Roussel (D. William Gueydan de), Peuple libre et individu.

Κριτικά σημειώματα, παρατηρήσεις, βιβλιογραφία κτλ.

Revue Internationale de la Théorie du Droit.

Διευθυνομένη ὑπὸ Hans Kelsen & Frant Weyr.

Ἔτος XII. 1938. Τεύχος 1ον.

Neubauer (Zamko), Norm und Wille.

Moor (Julius), «Offentliches und privates Recht.

Siccama (D. G. Rayers Hora), «Au commencement» de la théorie du droit.

Éléments critiques d'une philosophie du droit.

Radbruch (Gustav), Klassenbegriffe und Ordnungsbegriffe im Rechtsdenken.

Goldschmidh (James), Le terme d'imputation.

Βιβλιογραφία κτλ.

Β. ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἀποστολοπούλου (Ντίμη), Ὁκτὼ μεταφυσικά κεφάλαια, Ἐκδ. Βασιλείου, Ἀθήναι, 1938.

Μενάρδου (Σ.), Ἀριστοτέλους περὶ Ποιητικῆς. Εἰσαγωγή Ἰ. Συκουερῆ, Ἰ. Κολλάρου, Ἀθήναι, 1937.

Frank (Simon), La Connaissance et l'Être (μεταφρ. ἐκ τοῦ ἰωσσοῦ), Paris, Aubier, 1937.

Thibaud (Jean), Vie et Transmutations des atomes. Albin Michel Ed. Paris.

Bachelard (Gaston), L'expérience de l'Espace dans la physique contemporaine. Paris, Alcan 1937.

König (J.), Sein und Denken., M. Niemeyer, Halle, 1937.

Festugières (A. J.), Contemplation et vie contemplative selon Platon, Paris Vrin, 1936.

Maund (Constance), Hume's theory of Knowledge. A critical examination, London, Mac Millan, 1937.

Lupasco (St.), Théorie de la connaissance, Vrin 1937.

Piaget (J.), La naissance de l'intelligence chez l'enfant. Delachaux, Neuchatel, 1937.

Loisy (Alf.), La crise morale du temps présent et l'éducation humaine, Nourry, 1937.

Matisse (G.), Identité du Monde et de la Connaissance, Alcan 1937.

Lovecchio (Ant.), Le impostazioni nella Logica, Messine 1938.

Rolland (E.), La Finalité morale dans le bergsonnisme, Beauchesne, 1937.

Cohen (Jacques J.), Philosophical Essays. London, J. Bale, 1937.

Manasse (Ernst Moritz), Platons Sophistes und Politikos, Berlin 1937.

Schuhl (Pierre Maxime), Machinisme et Philosophie, Alcan 1938.

Le Fur (Louis), La guerre l'Espagne et le Droit. Paris, Les Edit. Internationals, 1938.

Poggi (Alfr.), Luci ed ombre nella morale di Afr. Spir. L'importanza dell'educazione per Afr. Spir Milano, 1937.

Sandreau (A.), Grandi della vita spirituale Milano, Vita e Pensiero.

Bartolommei (T.), Idealismo e Realismo, Torino, Marietti.

Bendiscioli (N.), Neopaganismo razzista. Brescia, Morcelliana.

Goffredo (A.), La filosofia della storia. Roma, Signorelli.

Mulford (P.), I doni dello spirito, Milano, Bocca.

Prampolini (G.), La mitologia nella vita dei popoli, Milano, Hoepli.

- Gerriglini (A.)*, L'abitudine. Torino, Marietti.
- Bianca (G.)*, L'autonomia della volontà e la sua eteronomia nell'idealismo moderno. Firenze, La Nuova Italia.
- Cerri (C.)*, Gli istinti sensuale e materno e l'anima. Bologna, Capelli.
- Dal Fra (M.)*, Il realismo e il trascendente. Padova. C. E. D. A. M.
- Chiavacci (G.)*, Saggio sulla natura dell'uomo Firenze, Sansoni.
- Donati (G.)*, Il cosmo. Saggio sulle categorie, Firenze, le Monnier.
- Spirito (U.)*, La vita come ricerca. Firenze, Sansoni.
- Testa (A.)*, Libertà e necessità nel divenire cosmico. Imola, Galeati.
- Mangé (H.)*, L'esprit et le réel perçu. Bibl. de Phil. Contemporaine.
— La notion de l'progress devant la science actuelle.
- Spir (Afr.)*, Paroles d'un sage.
- Joussain (André)*, Psychologie des masses. Bibl. de phil. contemporaine.
- Levy Bruhl (L.)*, La morale et la science des moeurs. Bibl. de ph. contemp.
- Papadimitriou (Costas)*, La part du réel dans L'Utopie de Platon.
- Rolland (E.)*, La finalite morale dans le Bergsonisme Nouv. Arch. de philosophie.
- Frenkian (Aram M.)*, Etudes de philosophie Présocratique.
- Thonnard*, Précis d'histoire de la philosophie.